

ОПІКУНСЬКІ УСТАНОВИ І ОПІКУНСЬКЕ ПРАВО В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ХІ-ХІХ ст.)

У статті йдеться про розвиток опікунської права і опікунських установ в українських землях. Норми давньоримського і візантійського права через християнство стали джерелом опікунського права в Київській Русі. Магдебурзьке і Любецьке міське право вплинуло на литовське право, норми якого діяли в українських землях, особливо II Литовський (Волинський) статут. Ці норми вплинули на козацьке право і на створення першої української опікунської установи - Терехтемирівського шпиталю на території Київського воєводства.

Ключові слова: опікунство, Любецьке і Магдебурзьке право, заповіти, земський суд, богадільні, дворянські опіки, сирітські суди, опікунські ради, «Приказ общественного призрения», духовна опіка, сільський сход.

Висвітлення еволюції інституту опікунства в українських землях у різні етапи їхнього історичного розвитку, специфіка функціонування інституту опіки у різних соціальних груп населення, вплив європейського права на становлення і розвиток норм вітчизняного опікунського права, становлення певної системи опікунських установ та їх роль у вирішенні завжди актуальної соціальної проблеми - захист інтересів частково чи повністю недієздатних осіб.

Проблема в морально - педагогічному аспекті розглядалася в кінці ХІХ - на початку ХХ ст. російськими педагогами, юристами, публіцистами: А. Стогом, М. Отаніним, А. Невзоровим, І. Вольманом, А. Рабиновичем, О. Тютчевим, М. Осиповим, В. Єгошиним, Г. Шершеневичем, В. Сергієвичем.

В радянській історіографії опікунське право стало предметом обговорення в зв'язку із визначенням статусу сімейного права як окремої галузі в роботах Є. Ворожейкіної, О. Іоффе, М. Антокольської, Т. Нечаєвої, Н. Тарусиної. В Україні цій проблемі присвячено декілька статей Т. Скларової. Еволюція норм опікунського права і діяльність опікунських установ, що мали втілювати в життя ці норми, в комплексі ще не розглядались.

Метою статті є дослідження історії становлення основних норм опікунського права і системи опікунських установ в українських землях. Зокрема, дослідити історію виникнення та становлення інституту опікунства в Україні, виділити головні завдання цього інституту у сімейному праві України, висвітлити правове регулювання діяльності опікунських установ, введення у науковий обіг джерел з історії опікунських установ Сумщини.

Опікунство в історії людських відносин розглядається як охорона життя, здоров'я, прав, майна та інших інтересів осіб, які в силу різних причин не можуть здійснювати це самостійно.

Давньоримське право виділяло різні види опікунства: над малолітніми дітьми, неодруженими жінками (крім весталок), особами з певною або

Корогод Галина Іванівна - кандидат історичних наук, доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ.

обмеженою дієздатністю (старими, сліпими, глухими, німими і т.п.), а також над марнотратниками. Опікунами ставали найближчі родичі по батьковій лінії або призначені за заповітом.

Опікунство регламентувалось і Зводом цивільного права (*Corpus juris civilis*) візантійського імператора Юстиніана (527-565 рр.), а також іншими його законодавчими актами.

Норми римського і візантійського опікунського права певною мірою вплинули на європейське середньовічне право. Найбільш повними його джерелами можна вважати Магдебурзьке і Любецьке право. Зокрема, в рішеннях і постановах міського суду Любека за 1263, 1304, 1586 роки підкреслювався пріоритет заповіту у справі призначення опікуна, встановлювався 25-річний вік повноліття підопічного, визначався порядок відчуження підопічного майна та передачі його в оренду, окреслювались повноваження міських органів влади у справах опіки, а також проголошувалась заборона виплати опікунам винагороди, що було нехарактерним для правових систем інших держав.

У Київській державі питання опіки були поставлені вперше в «Руській Правді» - збірнику правових норм XI ст. Так, в статті 99 говориться, що коли батько малих дітей помре, а мати вдруге піде заміж, то дітей і належне їм майно слід віддати тим «кто им ближе будет», тобто ближнім родичам. Передача майна має здійснюватись публічно - «перед людьми». Опікун за те, що «кормил и печаловался» дітьми, одержує винагороду - «товар воротить им, а прикуп ему»: якщо ж опікун завдав матеріальної шкоди дітям, то повинен втрати відшкодувати («что ли будет растерял, то все ему платити детей тем») [5, с. 37].

Значну увагу опікунським справам приділили Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 років - кодекси феодального права Великого князівства Литовського. Кодекси були поширені в Україні і використовувалися українськими правниками.

Перший артикул розділу шостого II Литовського Статуту «Про опіки» говорить, що в разі смерті батьків, щоб неповнолітні діти і їхнє рухоме і нерухоме майно не зазнали шкоди, повинні перебувати під наглядом опікунів.

Далі йдеться про опікунів і їх обов'язки. Опікунами могли бути особи, призначені батьком в заповіті, або старший брат малолітніх, або дядько, чи інший близький родич. А якщо родичів немає, то опікун призначається від Великого князя або від панів воєвод або від земського суду. Опікун має бути місцевим жителем і володіти маєтком не меншим від того, який він бере в опіку [6, арт. 3].

Кожний опікун, приймаючи маєток дітей в присутності возного і двох шляхтичів, записує його в реєстр за підписами останніх і вносить до книг земських, а собі бере з них виписку. Взятих в опіку дітей опікун зобов'язаний виховувати, навчати і тримати в достатку; рухоме і нерухоме майно повинно зберігатися в цілості [6, арт. 4].

Якщо опікун через свою недбалість завдасть дітям якоїсь шкоди, то вони, досягши повноліття, можуть добиватись своїх прав через суд [6, арт. 5].

Якщо опікун маєток, який він утримує, продав або якимсь іншим чином утратив чи скоротив, то діти, досягши повноліття, можуть через суд добиватися відшкодування своїх втрат [6, арт. 10].

У Московському царстві, як у Великому князівстві Литовському та Україні, турбота про старих і хворих, вдів і малолітніх сиріт покладалася на родичів, які виступали опікунами. Відносини між опікунами і підопічними регулювались законодавчими актами 1620-1622 рр. та «Соборным уложением» 1649 р., зокрема розділом XVI «О поместных землях». В них говориться, що опікун зобов'язаний утримувати підопічних, а вдів і дівчат видати заміж. За це підопічні віддають йому по «здаточной записи» свою земельну власність. Законодавство передбачало розрив угоди про опіку, якщо опікун не дотримується своїх зобов'язань. Так, стаття 9 розділу «О поместных землях» говорить, що якщо підопічні у чолобитній царю поскаржаться, що їх «не кормят и из поместья выбивают, и крестьянам слушать их не велят», то у таких опікунів «здаточные поместья взять и отдать тем, чьи они были наперед того. А которых они записи на себя дали, и те записи не в записи» [7, с. 75].

Опікуни дуже неохоче віддавали жінок і дівчат заміж, бо після заміжжя вони змушені були одержану землю повертати їх чоловікам. У зв'язку з цим 10 стаття попереджає: «А будет которая вдова или девка, сдав свое поместье, угнут государю бити челом, что те люди, кому они те свои поместья здадут, не кормят и замуж не выдают, и тех их прожиточных поместий выбивают и по тому их челобитью указ учинити, прожиточные их вдовины и девками поместья взяв отдать тем вдовам и девкам на прожиток по прежнему, а которые они записи дали, и те записи не в записи» [7, с. 76].

У 1618 р. на церковному соборі цар Федір Олексійович наказав зібрати по Москві убогих і хворих та тримати їх в спеціальних місцях «со всяким довольством от государевой казны». Те ж саме повинні були зробити патріарх і архіреї в інших містах. Тоді ж були побудовані перші богадільні: одна в Знаменському монастирі, друга на Гранатному дворі, щоб «по улицам бродящих и лежащих нищих не было».

У 1715 р. в Москві нараховувались 90 чоловічих і жіночих богадільень. В них перебувало біля 4 тис. людей, переважно жінок. На їх утримання щорічно витрачалось 12 тис. рублів. Спочатку вони відносились до відомства Монастирського приказу, а з листопада 1717 р. - Патріаршого Великого приказу [11, с. 245].

В Україні перша богадільня виникла ще в другій половині XVI ст. У 1552 р. король Стефан Баторій, реорганізуючи реєстрове козацьке військо, передав йому містечко Терехтемирів Київського воєводства з монастирем і навколишніми селами та ґрунтами. В монастирі був влаштований притулок і шпиталь для старих, хворих і покалічених на війні козаків. Опікувались ними ченці монастиря.

Про те, як високо цінила українська громадськість м. Терехтемирів і діяльність монастиря, свідчать, наприклад, переговори гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка з поляками у 1669 р. В одній із козацьких вимог говорилося: «Терехтемирів і тамтешній монастир має бути при гетьмані й Запорозькому війську на вічні часи». Те ж саме бачимо і на переговорах у 1670 р., а також у договорі новообраного після смерті І. Мазепи гетьмана Пилипа Орлика з запорожцями від 5 квітня 1710 р. Запорожці вимагали, щоб Терехтемирів і «шпиталь в ином для старинных зубожилих і ранами искалічених козаків коштом войсковым построити» [10, с. 117, 127].

Так звані шпиталі, тобто приюти для убогих, хворих, старих і безпритульних військових, (всіх їх називали «старцями»), існували не тільки в Терехтемирові, а і в інших містах, зокрема на Слобожанщині. Документи свідчать, що вони були при церквах у Харкові, Сумах, Білопільлі, Охтирці, Лебедині, Богодухові, Межиричах та інших містах і містечках.

У листопаді 1715 р. Петро I наказав в Москві та в інших містах будувати шпиталі і збирати там дітей, покинутих матерями «стыда ради». Віднині матері не повинні кидати або вбивати дітей, а нести їх до шпиталю і «класти у вікно тайно». Для нагляду за дітьми наказано набрати жінок і давати їм грошей «по 3 рубля і хліба по полосміни на місяць» (осьміна становила 4 пуди жита). Дітям - «по 3 деньгі на день» (деньга - 0,5 коп.).

У 1824 р. тільки в Московській губернії в шпиталях перебувало 865 дітей віком від півроку до 8 років. На кожную дитину витрачалось по 5 рублів, 12 алтин (алтин дорівнював 6 коп.) і 5 деньги на рік, всього 4 731 рублів. На кожную з 218 жінок-годувальниць відпускалось по 3 рублі і по 3 четверті жита (четверть дорівнювала 8 пудам). Всі витрати йшли з доходів губернії [12, с. 517-518].

В результаті проведених Катериною II територіально-адміністративних реформ, опікунська справа оформилась як окремий специфічний напрям державної діяльності. У розділі XVI «Учреждения для управления губерний», прийнятого 7 листопада 1775 р., говориться: «При каждом земском суде учреждается место под названем: дворянская опека для дворянских вдов и малолетних». Головує у дворянській опіці повітовий предводитель дворянства, а засідають в ній повітовий суддя і засідателі. Підпорядкована і підзвітна дворянська опіка Верхньому земському суду.

У розділі XXI «Учреждений» установа з опікунськими функціями вводилась для жителів міст під назвою «сирітський суд»: в кожному городовом магістрате учреждается сиротский суд для купеческих и мещанских вдов и малолетних сирот». Головував у сирітському суді міський голова, а засідателями були два члени міського магістрату і міський староста. Міський сирітський суд підпорядковувався губернському магістрату. Обидві названі установи призначали опікунів для малолітніх дітей-сиріт. Ними могли бути родичі, добрі знайомі, або і сторонні люди, які «добродетельными качествами своими, честностью и незазорным поведением более подают надежды к призрению малолетнего в здравом, благоразумном воспитании и пристойном содержании, и от которых попечения к малолетнему ожидать непременно можно» [8, с. 207-212].

У Полтавській і Чернігівській губерніях вимагали, щоб опікун мав власне майно, достатнє для того, щоб відшкодувати втрати підопічного, якщо такі будуть мати місце. Така норма передбачалась ще Литовським статутом (див. Артикул 3) і, очевидно, запозичена звідти. Опікун підпорядковувався опікунській установі і звітував їй про свою роботу.

Права і обов'язки опікунів визначались перш за все «Учреждением для управления губерний», а також рядом інших законодавчих актів, як то: «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных» від 15 серпня 1845 р., «Учреждение судебных установлений», «Устав уголовного судопроизводства» та «Устав наказаний, налагаемых мировыми судьями», прийнятими у листопаді 1864 р. під час проведення судової реформи.

Опікунами ні в якому разі не могли призначатися марнотратники, які розтринькали своє або батькове майно, ті, хто перебував або перебуває під судовим переслідуванням, хто відомий опіці своїми негідними вчинками, а також особи, що перебували колись у сварках з батьками малолітніх. Право бути опікуном втрачали також особи, засуджені на заслання до Сибіру, або до відправки до виправних арештантських рот чи будинків примусової праці [8, с. 219, 239].

Приступивши до виконання своїх обов'язків, опікун, перш за все, в присутності секретаря повітового суду і двох сторонніх свідків проводить детальний опис майна малолітнього. Копію опису передає до опіки. В присутності секретаря міського магістрату і двох свідків те ж саме робить і опікун малолітніх міщан. Копію опису передає до міського сирітського суду.

Опікун повинен тримати і використовувати нерухоме майно малолітнього так, щоб той отримував від нього прибутки; зберігати цінні папери (векселя, контракти, угоди, закладні і т.п.), не допускаючи їх пошкодження, втрати або знищення; захищати інтереси підопічних в судах; збирати гроші у боржників, віддавати в борг під проценти, вкладати в банки, або пустити на розвиток промислів і торгівлі. Вдовам дворянська опіка і сирітський суд мали допомагати в їх судових справах, для чого їм виділяли безплатно стряпчих, а при бажанні і попечителя із дворян, міщан чи купців.

Опікун мав певне право розпоряджатися майном підопічного. Так, він міг на свій розсуд продати продовольчі припаси, що могли зіпсуватися, речі, що піддавались руйнуванню і т.п. Але в серйозних операціях, особливо із нерухомістю, він повинен був мати дозвіл опікунських рад і навіть Сенату. Так, за законом від 15 березня 1911 р. опікун мав право здавати в оренду майно і землю малолітнього підопічного на строк до досягнення ним 17 років (в деяких випадках - 12 років). На довший термін треба було мати дозвіл Сенату. Дозвіл Сенату був необхідний при відчуженні золотих копалень, дорогоцінностей, частини нерухомості (наприклад, ліс на вирубку), при продажі майна підопічного, якщо воно продавалось за борги співвласника, брати позики під заклад майна підопічного і ін.

Опіка припинялася, якщо: а) підопічний помер, б) досяг 17-річного віку і опіка перетворилась у піклування, яке триває до 21-річного віку, в) божевільного і розтратника визнано такими, що вилікувались і повністю виправились, г) німі і глухі, що були під опікою, померли, д) зниклі особи повернулись, або майно, що їм належало і було під опікою, взяли у свою власність їхні спадкоємці.

Щорічно опікуни звітували про свою діяльність, а з припиненням опіки подавали загальний звіт. За свою роботу вони одержували 5% прибутку підопічного кожного року (в Полтавській і Чернігівській губерніях - 10%) [8, с. 239-244].

У 1808 р. при опікунських радах був створений ряд кредитних установ, зокрема, «Ссудная» (позичкова) і «Сохранная» (ощадна) каси. Перша видавала гроші в кредит під заставу маєтків, друга приймала гроші на зберігання. При невиплаті боргу в установленний термін, маєтки продавались на аукціоні [9, с. 183, 214, 220].

Крім малолітніх сиріт і вдів в опікунське управління передавалась власність і деяких інших громадян, а саме: розтратників власного майна, засуджених на заслання до Сибіру або до віддалених губерній імперії; відданих до виправних арештантських рот або до будинків примусової праці;

відступників від православ'я і тих, хто дає їм притулок; тих, хто виїхав за кордон і не повернувся на виклик уряду і т.п.

Держава, взявши під опіку майно вищеназваних осіб, повинна була зберігати його в цілості, а чиновники, які недбало ставились до цього, або продавали це майно, підлягали покаранню, в залежності від розміру злочину - від суворої догани до звільнення з посади.

«Учреждения для управления губерний» у кожній губернії створювали ще одну установу, яка певною мірою виконувала опікунські функції - «Приказ общественного призрения». Йому доручалось опікування і нагляд за народними школами, сирітськими будинками, лікарнями, богадільнями, будинками для невиліковних хворих і божевільних, будинками для примусової праці, а також «смирительных домов для обоого пола людей».

Сирітські будинки мали утримувати дітей обох статей, що залишилися після батьків без прожитку. Будинки міг віддати сиріт надійним і добросовісним людям за помірну плату на утримання і виховання, але з умовою, що вони повернуть їх до «Приказу» для навчання дітей ремісників ремеслу, торговців - торговлі.

Богадільні служили для «мужского и женского пола убогих, увечных и престарелых, кои пропитания не имеют». В них мав бути порядок, а хто його порушував, то таких відсилали «в смирительные дома на время или навсегда» [8, с. 262-264].

На потреби «Приказа общественного призрения» щорічно виділялось 15 тис. рублів з доходів губернії з вимогою, щоб ці кошти витрачались дійсно на користь установи, не пускались на інші цілі, не розкрадались і не пропадали. Приказу дозволялось створювати аптеки і на їх прибутки видавати підлеглим установам ліки без оплати, через дворянський Банк видавати кредити під заставу. При несплаті боргу майно боржника продавалось. Так, надвірна радниця О. Десичинська, що мала дачу в с. Головашівка Сумського повіту, позичила в Харківському приказі общественного призрения велику суму і не могла розплатитись. В результаті її спадкоємці, щоб погасити борг, змушені були продати дачу генералу М.Я. Купріянову [4, арк. 198-199].

В фондах Сумського обласного державного архіву зберігаються документи про розвиток опікунської справи в Сумському та інших повітах. Так, у вересні 1797 р. до Охтирської дворянської опіки надійшла заява поміщика Сумського округу підпоручника Миколи Косовцева про те, що після смерті його брата капітана Василя Косовцева залишилося рухоме і нерухоме майно в селах Охтирського округу Курган і Червлене з 36 селянами, спадкоємцями якого стали діти Василя - сини Іван і Петро та дочки Ганна і Єфросинія. Лебединська дворянська опіка призначила їм опікунами Петра Красовського та Івана Соловйова, які в свій час перебували у сварці з покійним.

Сумський повітовий земський суд розглянув скаргу і прийняв рішення передати власність Василя Косовцева і його дітей під опіку брата Миколи Косовцова, а колишнім опікунам наказав подати звіт - «прошнуренные книги о приходах и расходах» в дворянську опіку [2, арк. 4-7].

У фондах Сумського земського суду зберігається рапорт дворянського засідателя суду Лесевича від 1 травня 1836 р., в якому той повідомляє, що за наказом дворянської опіки їздив в село Ольшани, що на відстані 14 верст від Сум, до поміщиці титулярної радниці Єлизавети Пивоварової, щоб запросити

її до села Рогізне для участі у передачі її дітей по першому чоловіку, губернському секретарю Івану Лінтварьову, від колишнього опікуна підполковника Миколи Баженова новопризначеному опікуну поручику Миколі Сандерову.

Справа втім, що Є. Пивоварова вдруге вийшла заміж за чоловіка, який не мав маєтку. Тому дворянська опіка, щоб зберегти майно покійного Лінтварьова за його дітьми, призначила опікуном М. Баженова, який мав досить великий маєток у с. Кровне. Проте через деякий час Баженов втратив значну частину свого майна і був позбавлений права опікунства. Опікуном було призначено М. Сандерова, який однак згодом відмовився від цих обов'язків. Нарешті в червні 1836 р. дворянська опіка призначила опікуном штаб-ротмістра Платона Карпова [3, арк. 19].

У грудні 1862 р. Сумський земський суд розглядав справу про шкоду спадкоємцям померлого поміщика Миколи Зборомирського і його дружини Марії (уродженої Кондратьєвої), завданої опікунами-родичами. Поскільки дворянська опіка мала беззаперечні факти злочину, суд доручив чиновнику Брюховецькому скласти опис майна Зборомирських в селі Вири і одночасно зобов'язав предводителя дворянства Сумського повіту виділити для присутності при описі і допомоги Брюховецькому таких дворян, які «по личному удовлетворенію его Предводителя будут усердно исполнять возлагаемые на них обязанности». Розмір втрат спадкоємців був визначений і родичі-опікуни були відсторонені від виконання опікунських обов'язків [1, арк. 59, 59 зв.].

Ще одна справа, пов'язана з опікою, розглядалася Сумським сирітським судом у лютому 1873 р. Суть її полягала в такому: після смерті відставного солдата Павла Алещенка залишився його малолітній син і нерухоме майно - 19 десятин і 242 сажени придатної для обробітку землі і лісу у Сумських дачах. Сирітський суд призначив опікуншею сина і майна дружину покійного Феклу Алещенко.

Але співвласником названої землі був і брат Павла Григорій Алещенко. Йому належало 12 ділянок. Не маючи відповідного дозволу, а в даному випадку повинен бути дозвіл Сенату, Григорій вирішив продати ліс і дозволив державній селянці Ксенії Киричківій почати вирубку дерев. Щоб зберегти власність свого сина Фекла Алещенко звернулася до Сирітського суду зі скаргою і проханням провести розмежування землі. Суд заборонив рубати дерева і доручив Сумському повітовому посереднику по розмежуванню земель задовольнити прохання Фекли. Розмежування було проведено в серпні 1873 р. [4, арк. 334-335].

Крім опіки для дворян і міщан існувала духовна опіка для дітей духовенства і опіка сільського сходу для дітей сільських мешканців.

Духовна опіка в своїй роботі керувалася правилами Статуту Духовних Конситорій і Положення про управління церквами і духовенством військового і морського відомств. Становленням опіки над селянами займалися сільські або волосні товариства, а якщо нерухоме майно підопічного знаходилося в місті, то і сирітський суд. Так, наприклад, закон від 18 травня 1911 р. «Об учреждении опеки над сельскими обывателями по расточительности» вимагав, щоб факт марнотратства був визнаний волосним судом і затверджений повітовим з'їздом. З'їзд повідомляв про призначення опікуна сільському сходу або сирітському суду. Якщо ж сільський житель постійно проживав у місті, то визнання факту марнотратства

здійснював окружний Суд. Він повідомляв для призначення опікуна в опікунську установу, в залежності від місця знаходження нерухомості: в сирітський суд, волосний сход, сільський сход. Нагляд за опікунськими справами селян здійснювало Губернське Присутствіє.

Таким чином, опікунське право в Україні має історичні корені, що сягають в глибину століть і зафіксовані кодексом звичаєвого права - «Руською Правдою». Зв'язки із Візантією і Європою дали можливість рецепціювати певні аспекти римського цивільного права, положень Литовських Статутів. Перехід під протекторат Росії зумовив формування опікунських установ, що втілювали в життя опікунську політику держави. В той же час, аж до початку ХХ ст., в українських землях діяли специфічні норми, відмінні від російських. Вони сформувались ще у козацький період і були досить юридично досконаліми.

-
1. Державний архів Сумської області (далі - ДАСО), ф. 748, оп. 1, спр. 227 «Накази, приписи, направлені присутственным місцям і різним особам», 98 арк.
 2. ДАСО, ф. 725, оп. 1, спр. 1 «Охтирська дворянська опіка», 109 арк.
 3. ДАСО, ф. 748, оп. 1, спр. 78 «Рапорт временного дворянского засідателя Лесевича», 71 арк.
 4. ДАСО, ф. 811, оп. 1, стр. 22 «Журнал посередника по розмежуванню земель Сумського повіту», 381 арк.
 5. Руська Правда (Просторова редакція) / Хрестоматія з історії держави і права України. З найдавніших часів до початку ХХ ст. - Т. 1. - К.: «ІНЮре», 1997. - 463 с.
 6. Другий Литовський статут 1566 р. / Режим доступу: litopys.org/ua/statut2/st1566_07html
 7. «Соборное уложение» 1649 года. - Ленинград: Изд-во «Наука», 1987. - 445 с.
 8. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство периода расцвета абсолютизма. - Т. 5. - М.: «Юридическая литература», 1987. - 527 с.
 9. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство первой половины XIX в. - Т. 6. - М.: «Юридическая литература», 1988. - 431 с.
 10. Самійло Величко. Літопис. - Т. 2. - К.: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1991. - 640 с.
 11. Соловьев С.М. История России с древнейших времен / С.М. Соловьев. - Книга VII. - М.: Изд-во соц.-эк. Литературы, 1962. - 723 с.
 12. Соловьев С.М. История России с древнейших времен // С.М. Соловьев. - Книга VIII. - М.: Изд-во соц.-эк. Литературы, 1962. - 671 с.
 13. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків / Д.І. Яворницький. - Т. 3. - Львів, видавництво «Світ», 1992. - 451 с.

References

1. Derzhavnyj arhiv Sums'koi' oblasti (dali - DASO), f. 748, op. 1, spr. 227 «Nakazy, pryypysy, napravleni prysutstvennym miscjam i riznym osobam», 98 ark.
2. DASO, f. 725, op. 1, spr. 1 «Ohtyrs'ka dvorjans'ka opika», 109 ark.
3. DASO, f. 748, op. 1, spr. 78 «Raport vremennogo dvorjans'kogo zasidatelja Lesevycha», 71 ark.
4. DASO, f. 811, op. 1, str. 22 «Zhurnal poserednyka po rozmezhuwannju zemel' Sums'kogo povitu», 381 ark.
5. Rus'ka Pravda (Prostorova redakcija) / Hrestomatija z istorii' derzhavy i prava Ukrai'ny. Z najdavnishyh chasiv do pochatku XX st. - T. 1. - K.: «INJure», 1997. - 463 s.
6. Drugyj Lytovs'kyj statut 1566 r. / Rezhym dostupu: litopys.org/ua/statut2/st1566_07html
7. «Sobornoe ulozhenie» 1649 goda. - Leningrad: Izd-vo «Nauka», 1987. - 445 s.
8. Rossijskoe zakonodatel'stvo X-XX vekov. Zakonodatel'stvo perioda rascveta absolutizma. - T. 5. - M.: «Juridicheskaja literatura», 1987. - 527 s.
9. Rossijskoe zakonodatel'stvo H - HH vekov. Zakonodatel'stvo pervoj poloviny HHH v. -

- Т. 6. - М.: «Juridicheskaja literatura», 1988. - 431 s.
 10. Samijlo Velychko. Litopys. - Т. 2. - К.: Vydavnytvo hudozhn'oi' literatury «Dnipro», 1991. - 640 s.
 11. Solov'ev S.M. Istorija Rossii s drevnejshih vremen / S.M. Solov'ev. - Kniga VII. - М.: Izd-vo soc.-jek. Literatury, 1962. - 723 s.
 12. Solov'ev S.M. Istorija Rossii s drevnejshih vremen // S.M. Solov'ev. - Kniga VIII. - М.: Izd-vo soc.-jek. Literatury, 1962. - 671 s.
 13. Javornyc'kyj D.I. Istorija zaporiz'kyh kozakiv / D.I. Javornyc'kyj. - Т. 3. - L'viv, vydavnytvo «Svit», 1992. - 451 s.

Корогод Г. И.

кандидат исторических наук, доцент кафедры юридических дисциплин Сумского филиала Харьковского национального университета внутренних дел (Украина)

ОПЕКУНСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ОПЕКУНСКОЕ ПРАВО НА УКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ (XI-XIX ст.)

В статье речь идет о развитии опекунского права и опекунских учреждений в украинских землях. Нормы древнеримского и византийского права через христианство стали источником опекунского права в Киевской Руси. Магдебургское и Любекское городское право оказало влияние на литовское право, нормы которого действовали в украинских землях, особенно II Литовский (Волинский) уставы. Эти нормы оказали влияние на козацкое право и на создание первого украинского опекунского учреждения - Терехтомировского госпиталя на территории Киевского воеводства.

Ключевые слова: опекунство, Любекское и Магдебургское право, завещания, земский суд, богадельни, дворянские опеки, сиротские суды, опекунские советы, «Приказ общественного призрения», духовная опека, сельский сход.

Korohod H. I.

PhD (History), Kharkiv National University of Internal Affairs (Sumy Campus), Associate Professor at the Department of Law Sciences (Ukraine)

CUSTODIAL INSTITUTION AND GUARDIANSHIP LAW IN THE UKRAINIAN LANDS (XI-XIX CENTURIES)

The article focuses on the development of guardianship rights and custodial institutions in the Ukrainian lands. Standards of Roman and Byzantine law after Christianity became the source of guardianship law of Kievan Rus. Magdeburg and Lubensk city rights had an impact on the Lithuanian law, which rules operate in the Ukrainian lands, especially II Lithuanian (Volyn) statutes. These standards have influenced the Cossack and the right to build the first Ukrainian institution of trustees - Terehtomirovskogo hospital on the territory of the Kyiv province.

In Russia, the tutelary rights standards somewhat different from the European, and therefore Lithuania, the first custodial institution appeared later. Entering the Ukrainian lands under Russian protectorate in the second half of the 17th century, the liquidation of Ukrainian autonomy led to the fact that the second half of the 17th century, especially after Catherine public administration reform ("Governorate reform of 1775") set in the Ukrainian lands united guardianship system institutions - the aristocratic urban wards orphaned court, the peasant volost gathering. Russian law displaces Cossack but in some areas civil law (marriage - family and guardianship) Russian lawmakers had to reckon with the Ukrainian traditions, formed by the Lithuanian law. The article contains materials of Sumy District archives (funds of Zemsky Court), which deals with the noble care and urban orphaned court.

Key words: guardianship, Lybeck and Magdeburg Law, will, Zemsky Court, hospices, noble guardianship, orphaned court, board of trustees, spiritual guardianship, countrygathering.